

Bij verschijnen van *Op toernee met Leopold Sondag* vroeg Ruyslinck aan prof. Leopold Flam het boek voor te stellen.¹ De tekst van de presentatie van Leopold Flam is helaas in de archieven van Ruyslinck niet aangetroffen en voor onderzoek in de archieven van prof. Flam heb ik geen toestemming gekregen. Maar in *Aurora : nieuw tijdschrift voor filosofie en ideologiekritiek* (van de filosofische kring Aurora, Antwerpen, jrg. 3, nr. 12, 1978, pp. 4-11) is van L. Flam het artikel ‘*Op toernee met Leopold Sondag*’ gepubliceerd met een uitgebreide beschouwing van het boek en de schrijver. Een kort fragment uit de inleiding van het artikel is weergegeven op pagina 302 van *Dubbellevens*.

Antwoord op de presentatie van prof. Leopold Flam.

Ward Ruyslinck

‘In zijn scherpzinnige analyse van mijn schrijverschap heeft hij mijn werkelijkheidservaring, mijn ideeën, mijn wanen, mijn tekens en mijn tics, mijn kwaliteiten en mijn feilen bijna volledig blootgelegd en verduidelijkt. Zoals van hem kon verwacht worden, heeft hij dat gedaan aan de hand van de ethische regel die hij onverbiddeijk en consequent voor zichzelf heeft vastgelegd en die zijn lezers, zijn studenten en zijn vrienden maar al te bekend is: niet profeterend, maar provocerend en inspirerend. Het is misschien geen toeval dat Leopold Sondag, de filosoof die ik gemeend heb straffeloos te mogen verzinnen, er dezelfde stelregel op nahoudt: ook hij kritiseert, probeert en inspireert een maatschappij, die hem door haar horizontalisme, haar onpersoonlijke denkwijzen, haar geestelijke en zedelijke onverschilligheid voortdurend uitdaagt en bezeert. Het is misschien ook geen toeval dat mijn personage en de geachte inleider dezelfde voornaam hebben, dat ze beiden van joodse afkomst zijn, dat ze beiden vanwege hun authenticiteit en hun intellectuele moed (de ‘Mut der Wahrheit’ die Hegel primair stelde bij de studie van de filosofie) door sommigen miskend en verguisd en door anderen bewonderd worden. Ondanks al deze overeenkomsten zou ik toch willen waarschuwen voor de al te voorbarige conclusie, dat Leopold Flam model zou hebben gestaan voor Leopold Sondag. Uit gesprekken en interviews die ik tot hiertoe naar aanleiding van het verschijnen van dit boek heb gehad, is tot mijn verlegenheid gebleken dat de verleiding tot een dergelijke identificatie bijzonder groot is. Daar kan ik dan alleen maar tegenover stellen dat, als ik het portret van Leopold Flam had willen maken, als het mijn opzet was geweest hém te projecteren in mijn romanfiguur, ik hem van heel wat dichterbij had moeten leren kennen, als mens én als wijsgeer. Nu is het zo dat ik professor Flam vandaag voor het eerst persoonlijk heb mogen ontmoeten. Wij wisten van elkaars bestaan af door verre interplanetaire signalen, door de lectuur van elkaars geschriften, door enkele epistolaire reacties waartoe die lectuur aanleiding gaf, en misschien ook door de echo’s van derden, gemeenschappelijke relaties die als discrete, officieuze informant optraden. Het is

¹ Zie voor de betekenis van Flam: Prof. Willem Elias, *Leopold Flam (1912-1995), Een filosoof van gisteren voor een wereld van morgen*, (VUBPRESS, 2010). In de presentatie van deze biografie is vermeld ‘Leopold Flam is samen met Leo Apostel wellicht de belangrijkste figuur van het filosofische gebeuren tussen de jaren vijftig en tachtig van de vorige eeuw. Toch is hij in de vergetelheid geraakt. De filosofie van Leopold Flam wordt hier niet bekeken vanuit een nostalgie naar het voorbij, maar als een bijdrage aan de hedendaagse vraagstellingen. «De Vlaamse Sartre» heeft niet alleen prachtige bladzijden geschreven over de existentiële problematiek van het leven (de zin, de eenzaamheid, het geluk, de bewustwording...), hij heeft ook de geschiedenis van de filosofie geactualiseerd zodat ze boeiend wordt voor de hedendaagse mens, inspirerend voor de mens van morgen.’

zonder meer duidelijk dat het mij in zo'n vage, onpersoonlijke verhouding onmogelijk zou zijn geweest, de complexe, dynamische, verticale persoonlijkheid van iemand als Flam tot een romanfiguur te kneden zonder hem in zijn individualiteit te vertekenen en in zijn immanente waarheden tekort te doen. Ik wou daar bij deze gelegenheid toch even de nadruk op leggen, opdat Flam niet zijn leven lang zou vervolgd worden door gepaste en vooral ongepaste allusies op mijn fictieve filosoof. Aan de andere kant geef ik graag toe dat de geschriften en denkbelden van Leopold Flam me zozeer hebben beïnvloed en in zulke ruime mate hebben bijgedragen tot mijn existentiële bewustwording, dat ik bij het schrijven van mijn boek onbewust een stuk aan zijn boeiende persoonlijkheid heb ontleend om er mijn eigen personage op een geloofwaardiger manier mee op te bouwen.

Het is misschien ook het geschikte moment om er de aandacht op te vestigen dat het geenszins mijn bedoeling is geweest een filosofische roman te schrijven, maar wel een roman over een filosoof. *Op toernee met Leopold Sondag* is in feite een pseudo-biografie: de biografie van het fictieve personage Leopold Sondag, samengesteld uit de aantekeningen en getuigenissen van diens vriend en secretaris. Op de onvermijdelijke vraag waarom ik nu precies een filosoof centraal heb gesteld in dit nieuwe boek – wijsgeren zijn nu eenmaal weinig representatief voor de geëxtraverteerde, materialistische consumptiemaatschappij, waarin wij leven – zijn verschillende antwoorden mogelijk. Ik zou durven zeggen, in de eerste plaats, juist omdat de filosoof zo weinig representatief is, omdat hij, zoals de dichter en de mystieke dromer en de muzische enkeling in een haast marginale positie gedrongen wordt in ons huidige technocratische bestel. Door zijn autonome en heel dikwijls progressieve denkwijzen komt hij voortdurend in conflict met de heersende opvattingen en stelt zichzelf buiten de orde. In die zin is Leopold Sondag de intellectuele neef van de paria's en de underdogs die de meeste van mijn romans en verhalen bevolken. Afgezien hiervan heb ik me tot de filosofie, én tot degenen die haar dienen en uitdragen, altijd bijzonder aangetrokken gevoeld, omdat ik van háár een valabel antwoord verwacht op de vragen die mezelf al enkele tientallen jaren bezighouden: voornamelijk op de fundamentele vraag naar de zin van het bestaan. Als zodanig, in de functie van deze poging tot verkenning en duiding van de werkelijkheid, is Sondag niet mijn alter ego, maar de spreekbuis van mijn existentiële problemen. Hij is de geïdealiseerde expressie van mijn verlangen naar ontraadseling en ontcijfering, naar verheldering, naar motivering, naar inzicht in de samenhang van de kosmische levensorde – kortom, naar een betrouwbare zingeving van goed en kwaad, van leven, lijden en dood.'

Ruyslinck dankte professor Flam nogmaals voor de eer hem aangedaan en alle aanwezigen voor hun belangstelling en memoreerde:

'Ik herinner me dat hij ooit eens ergens geschreven heeft "De echte filosofen komen na de geschiedenis, post festum, de uil van Minerva vliegt 's avonds uit". Welnu, ik acht me gelukkig te kunnen vaststellen dat hij besloten heeft vanavond een uitzondering op die regel te maken.'

N.B. Wellicht heeft deze herinnering Ward Ruyslinck later gebracht tot de titel van zijn roman *De uilen van Minerva*.

Ondanks dat Ruyslinck bij interviews en op de presentatie van Leopold Flam duidelijk maakte dat de filosoof Flam niet wordt beschreven met de fictieve filosoof Sondag, deed na de dood van Leopold Flam het mysterieuze verhaal de ronde, dat *Op toernee met Leopold Sondag* mogelijk een (auto)biografisch werk van Leopold Flam was.

Aan het eind van een uitvoerig forum over Leopold Flam schreef Leopold Laarmans:

Het zou natuurlijk perfect kunnen. Flam en Ruyslinck kenden elkaar. En wie het boek leest, zal hier en daar een ‘Flammetje’ ontdekken. Maar of het ook daadwerkelijk zo is, kan alleen maar bevestigd worden door de auteur van het boek. In een lange brief, als antwoord op mijn 'mysterieuze' vraag, antwoordt Ward Ruyslinck (dd. 22 juni 2001) onder meer het volgende:

‘[...] Wat Leopold Flam betreft: ik zou niet durven zeggen dat ik hem goed gekend heb, althans niet persoonlijk. In feite hebben wij elkaar ooit maar eenmaal ontmoet, namelijk in 1978, toen Flam me de eer bewees mijn nieuwe roman *Op toernee met Leopold Sondag* in te leiden tijdens de voorstelling ervan in het AMVC te Antwerpen [thans Letterenhuis]. Bij die gelegenheid hebben wij na afloop een boeiend gesprek gehad, maar daarna en ook vóór die tijd beperkte onze relatie zich tot een (bijna) vriendschappelijke briefwisseling en de uitwisseling van elkaars werken, meestal voorzien van een vleierende opdracht. Het is zo dat ik altijd heb laten blijken hoe groot mijn waardering en bewondering was, niet alleen voor de filosoof Flam, maar ook voor de integere, moreel hoogstaande, door velen helaas ondergewaardeerde man die hij was, en uit een aantal schriftelijke getuigenissen van hem – alsook uit referenties naar mijn werk tijdens zijn college aan de VUB – mag ik afleiden dat die waardering en bewondering wederkerig was. Dat ik geen filosofische vorming had gehad scheen hem niet te hinderen. In de opdracht die hij in *Protest tegen de catastrofale werkelijkheid* schreef, noemde hij me “de filosoof en denker wiens hele werk een protest is tegen de menselijke verwording...”. Het ligt dan ook voor de hand dat heel wat critici en lezers op het idee kwamen dat Flam wel eens model kon hebben gestaan voor mijn Leopold Sondag. De gemeenschappelijke voornaam moet ze in die overtuiging hebben gesterkt. In interviews en lezingen heb ik deze identificatie nochtans geregeld tegengesproken en ook Flam zelf heeft, voor zover ik me dat kan herinneren, zich hiervan gedistantieerd. Het gedachtegoed van Flam en dat van Sondag hebben immers weinig met elkaar gemeen en ook het bruisende, polemische, rebelse karakter van Flam (in zijn geëngageerde dagen) beantwoordt hoegenaamd niet aan het veeleer bezadigde, introverte karakter van Sondag. Laten we zeggen dat Sondag een romanfictie is. Dat *Op toernee met Leopold Sondag* een autobiografisch werk van Flam zou zijn is uiteraard een fabel. Wie dit boek in alle ernst op grond van alleen maar stilistische eigenschappen vergelijkt met Flams geschriften moet wel tot een andere conclusie komen.’

Opgeslagen door de way-back machine in het web-archief:

https://web.archive.org/web/20040717013721/http://www.leopoldlaarmans.be/f2001/fl1_m1.htm